

Správa o činnosti

občianskeho združenia NCEGŠ – Národné centrum európskych a globálnych štúdií,
za roky 2016 – 2021.

Naše občianske združenie nadviazalo pri svojom založení 26.8.2016 na činnosť svojho predchodcu *Národného centra európskych a globálnych štúdií SR*. Vzniklo na základe Programového vyhlásenia vlády SR z roku 2006. Pôsobilo v rokoch 2008-2011, ako stále samostatné pracovisko pri Ekonomickej univerzite v Bratislave, aj s externou sieťou spolupracovníkov, financované zo štátneho rozpočtu. Po zmene vlády SR v r. 2020 a odobrátí finančných prostriedkov muselo prestať so svojou činnosťou. Na základe realizovaných výstupov, boli vydané štyri tematické monografie a príspevky vo vedeckých a odborných časopisoch. Predmetom činnosti uvedeného pracoviska bolo, výskum, diseminácia informácií a budovanie siete kontaktov.

Práve na báze vybudovanej siete kontaktov, osôb s odborným a vedeckým pozadím, aby využilo ich záujem a potenciál, nadviazalo svoju činnosť naše občianske združenie NCEGŠ – Národné centrum európskych a globálnych štúdií. Pri jeho vzniku boli aj bývalí vedúci sekcie pôvodného pracoviska-Centra a terajší predseda OZ Ing. Ondrej Barič, PhD a Ing. Juraj Silvan, CSc. Z radov siete bývalých spolupracovníkov Ing. Peter Kijovský.

Po svojom vzniku NCEGŠ hneď začalo s aktívnou prácou. Vydalo samostatne, alebo v spolupráci v nasledujúcich rokoch, každoročne celkom šesť tematických monografií reagujúcich na aktuálny sociálno-ekonomický a spoločensky vývoj a niekoľko príspevkov do odborných časopisov v podobného zamerania. Osobitne je treba vyzdvihnúť úspešnú spoluprácu hlavne s Maticou slovenskou a Literárnym fondom, ktoré nás finančne podporili.

V posledných jeden a pol rokoch pod vplyvom pandémie, obmedzenia osobných kontaktov, sme boli aktívni účastníci on-line pripomienkového konania, ktoré organizovali ústredné orgány SR. Boli to hlavne dokumenty, Partnerská dohoda a Plán obnovy a odolnosti, cezhraničná spolupráca s Rakúskom a slovenských VÚC a Dunajským fondom s ktorými sme boli pred pandemiou v priamom kontakte.

Krátko po založení OZ -NCEGŠ nadviazalo spoluprácu s Dunajským fondom a s Úradom vlády SR, ktorý bol organizátor medzinárodného *5. Výročného fóra Stratégie EÚ pre dunajský región 3.-4. 11. 2016 v Bratislave*. Stratégia EÚ pre dunajský región (Dunajská stratégia) bola prijatá Európskou komisiou v júni 2011. Týka sa 9 členských krajín EÚ (Nemecka, Rakúska, Maďarska, Českej republiky, Slovenskej republiky, Slovinska, Bulharska, Rumunska a Chorvátska) a 5 krajín mimo EÚ (Srbska, Bosny a Hercegoviny, Čiernej Hory, Ukrajiny a Moldavska). Na základe dosiahnutých výsledkov možno povedať, že je príkladom unikátnej spolupráce založenej na myšlienke, že spoločné výzvy, či už environmentálne, hospodárske alebo bezpečnostné, ktoré jednotlivé regióny musia riešiť, sa najlepšie riešia spoločne a že spoločné plánovanie najefektívnejšieho spôsobu využitia dostupných prostriedkov má svoj zmysel. Intenzívna spolupráca viedla ku vzniku doslova stoviek nových projektov a nových sietí v podunajských regiónoch.

Kolektívna monografia“ **HLAVNÉ SMERY ROZVOJA DUNAJSKEJ STRATÉGIE**“, reagovala bezprostredne po jej skončení, na závery medzinárodnej konferencie. Je výsledkom sústredeného úsilia autorov, z ktorých väčšina pôsobí v rôznych oblastiach vedy a praxe,

spracovať problémy prierezovo a interdisciplinárne. Efektívnu spoluúčasť na tejto činnosti, aj svojimi príspevkami v takto pripravenej monografii zabezpečili svojimi skúsenosťami členovia NCEGŠ - Národného centra európskych a globálnych štúdií, ktorí sa venovali tvorbe monografii aj v minulosti. Hlavný redaktor a zostavovateľ bol predseda OZ NCEGŠ Ondrej Barič a výkonný redaktor Peter Kijovský.

Z hľadiska témy predkladanej monografie bola snaha predstaviť Dunajskú stratégiu z iného pohľadu, ktorý dosiaľ nebol cez publikácie predstavený. Predstavuje využívanie politiky súdržnosti EÚ medzi členskými, ale aj nečlenskými štátmi EÚ. Monografia sa pokúša vytvoriť myšlienkový základ vedeckých a praktických poznatkov, z ktorého sa môžu čerpať námety na konkrétne projekty. Monografiu obohatil vedecký príspevok Prof. Dr. h. c. Univ.-Doz. Dr. Peter Jordan z Rakúskej akadémie vied. Zdôrazňujú sa v ňom niektoré zásadné transformačné procesy v postkomunistických štátoch strednej a juhovýchodnej Európy. Zahŕňajú zmeny v životnom prostredí, zvyšujúce sa územné nerovnosti, demokratickú transformáciu so zameraním na decentralizáciu administratívy a dôsledky nárastu národného a etnického uvedomenia. Podčiarknuť treba, že je zohľadnený aj historický prvok z pohľadu Dunaja a Podunajska.

V duchu politiky súdržnosti bola vypracovaná druhá monografia v roku 2017, ktorej autorom bol predseda OZ NCEGŠ Ondrej Barič s názvom VYUŽÍVANIE FONDOV POLITIKY SÚDRŽNOSTI NA SLOVENSKU.

Základom realizácie politiky súdržnosti sú finančné nástroje. Predstavujú spôsob účinného vynakladania a využívania zdrojov, ktoré sú zahrnuté vo viacročných rozpočtoch EÚ pre dosahovanie cieľov politiky súdržnosti EÚ. Týmito nástrojmi sú fondy, ktoré môžu na základe EÚ odsúhlasených programových dokumentov jednotlivé členské krajiny využívať. Cieľom monografie je predovšetkým poukázať na zložitý proces implementácie fondov EÚ, ktoré Slovensko malo možnosť využívať kedy začalo pre nás prístupové obdobie na členstvo v Európskej únii.

Veľmi častým, ale správnym argumentom aj vo verejnosti je konštatovanie, že sa jedna pri získavaní nenávratných finančných prostriedkov pre ich prijímateľov o veľkú byrokratickú záťaž. Malo sa však vie, lebo nie je dostatok informácií, že takáto záťaž je aj na strane ministerstiev, riadiacich orgánov, ktoré spracovávajú, posudzujú a rozhodujú o pridelení prostriedkov. Podstatná časť monografie sa práve preto venuje tejto oblasti, aby bol ucelený pohľad na využívanie fondov Európskej únie na Slovensku. Zároveň ma monografia z tohto pohľadu napomáhať diskusiám a riešeniu pre zjednodušenie procesu implementácie eurofondov. Je známe, že konkrétny mechanizmus využívania finančných prostriedkov z EÚ si nastavujú krajiny sami na základe rámcových zásad a pravidiel určených EÚ. To všetko sú dôvody, prečo má monografia zámer byť príspevkom k riešeniu danej problematiky, pretože sleduje aj dlhé vývojové obdobie.

Rok 2018 bol predovšetkým udalosťou v znamení 25 výročia vzniku Slovenskej republiky. Naším cieľom OZ NCEGŠ bolo prispieť vypracovaním kolektívnej vedeckej monografie, v ktorej budú zachytené hlavne oblasti sociálno-ekonomického a politického vývoja od vzniku SR v 14 príspevkoch zahrnutých do piatich kapitol, autorov z ktorých niektorí boli významní slovenskí vedci, pedagógovia, politici, alebo manažéri. K vedeckému jadrú monografie hodnotne prispeli napr. Juraj Hraško, Sergej Kozlák, Jaroslav Chovanec, Július Binder, Jaroslav Husár, Anton Hrnko, Pavol Hrivík a ďalší.

Recenzovaná vedecká monografia ma názov 25 ROKOV ROZVOJA SLOVENSKEJ REPUBLIKY. K jej vypracovaniu prispeli, predseda Ondrej Barič, ako vedecký redaktor a Peter Kijovský ako výkonný redaktor aj so svojimi príspevkami. Monografia je výsledkom schváleného nášho projektu grantovou komisiou Matice Slovenskej prostredníctvom interného grantového programu z predložených projektov vedy a výskumu aj s jej finančnou podporou.

Z hlavných myšlienok vedeckej monografie si zasluhujú nasledovné. Úvodom je konštatovanie, že zánik Česko-Slovenska a vznik a 25-ročný vývoj samostatnej Slovenskej republiky sú aj v súčasnosti diskutované témy v slovenskej spoločnosti. Pripomína sa, že zrod moderného slovenského národa sa formoval ešte v štúrovskom období, bol úvodom súčasného úspechu. Ďalej sa hodnotí a rozoberá otázka a to s dôrazom na rozdelenie Česko-Slovenska bez referenda. Poukazuje sa okrem iného na nežnú revolúciu (november 1969), ktorá vytvorila predpoklady a podmienky rozdelenia ČSFR bez referenda a to pokojnou parlamentnou, ústavnou cestou, legitímne a legálne. Predložená kolektívna monografia zachytáva politické formovanie slovenského národa, jeho vývoj, ďalej politický a ekonomický vývoj Česko-Slovenska po novembrových udalostiach 1989, ako aj širokospektrálny pohľad na rôzne aspekty štvrtstoročného vývoja suverénneho Slovenska, ktorý sa všeobecne hodnotí ako veľmi úspešný. Následné sa rozoberajú a hodnotia základy vzniku samostatnej a demokratickej Slovenskej republiky v závere 20. storočia, jej premeny a kritickú charakteristiku dosiahnutého stavu jej vývoja po 25 rokoch. V monografii sa ďalej venuje vstupom a pôsobnosťou Slovenskej republiky v procese európskej integrácie a Európskej únii, a ekonomikou Slovenska v kontexte rokov 1989, 1998 a 2008.

V nedávnej minulosti hospodárska a finančná kríza zvýšila potrebu politiky súdržnosti, investovaním do konkurencieschopnosti krajín a jej regiónov hlavne v podpore tých, ktoré v rámci EÚ zaostávajú. V tejto nadväznosti sa posudzuje finančná implementácia fondov politiky súdržnosti na Slovensku. Ďalej sa rozoberá ekonomická a sociálna situácia slovenského vidieka v kontexte vývoja agrárneho sektora, lesného hospodárstva spojené s otázkami regionálneho rozvoja aj z pohľadu cestovného ruchu.

Nie menej dôležitá je prezentácia konkrétnych myšlienok uskutočňovania transformácie ekonomiky, jednotlivých jej sektorov, alternatívny prístup k riešeniu problémov ekonomiky poľnohospodárstva ako aj inovatívny vývoj priemyselnej politiky Slovenskej republiky, v kontexte stratégií Európskej únie.

Využívanie prírodných zdrojov je dôležitý faktor rozvoja ekonomiky. Dotýkajú sa otázky potenciálu a problémom Dunaja, riešením týchto problémov, progresívnym využitím tohto veľtoku a nevyhnutnosti mu pomôcť. Prínos výstavby Gabčíkovo-Nagymaros. Potom je to problematika významu, potenciálu a využitia pôdy, aj v marginálnych prírodných podmienkach i za cenu vyšších výrobných nákladov, ako aj odmietaniu pokusov vystaviť poľnohospodárov v týchto oblastiach likvidačnému pôsobeniu momentálnych trhových mechanizmov liberálneho kapitalizmu. Na týchto dvoch príkladoch sa demonštruje aj to, že rozvoj spoločnosti je často ovplyvnený nedostatkom a vyčerpaním niektorých prírodných zdrojov, v súčasnosti aj spojený s riešením životného prostredia.

Napriek tomu, že existuje viac publikácií, ktoré hodnotia rozdelenie Československa a vznik samostatnej Slovenskej republiky a jej vývoj za uplynulých 25 rokov, práca tohto typu a obsahu, ako vedecká monografia na Slovensku podľa recenzných posudkov zatiaľ nie je.

Recenzenti Prof. JUDr. Igor Palúš, CSc. a prof. JUDr. Ľubor Cibulka, CSc. konštatujú, že monografia je prínosom do rozvoja slovenskej histórie, do vedy o štáte a práve, resp. do spoločensko-vedných odborov vrátane ekonomickej vedy. Vzhľadom na obsah a formu spracovania ju odporúčajú do pozornosti odbornej, ako aj laickej čitateľskej verejnosti.

V roku 2019 sme pokračovali v hodnotení kohéznej politiky z aspektu Slovenskej republiky. Jej uplatňovanie hlavne využívanie štrukturálnych fondov - eurofondov je v znamení nerovnomerného a často aj neefektívneho využívania. Na základe schváleného grantu Sekcie pre vedeckú a odbornú literatúru a počítačové programy Literárneho fondu bola vypracovaná odborná recenzovaná monografia KOHÉZNA POLITIKA SLOVENSKEJ REPUBLIKY PO VSTUPE DO EURÓPSKEJ ÚNIE, ktorej autorom je predseda OZ NCEGŠ Ondrej Barič.

V monografii sa kriticky poukazuje na spôsob využívania eurofondov na Slovensku. Cieľom kohéznej politiky je prispievať k rozvoju hlavne zaostávajúcich regiónov, k reštrukturalizácii upadajúcich priemyselných oblastí, či revitalizácii zanedbaných mestských štvrtí. Cieľom riešenia disparít je zlepšiť stav ekonomickej, sociálnej a územnej „súdržnosti“ Únie. Preto hovoríme aj o tzv. „kohéznej – súdržnej politike“.

Už počas rokov 2004 až 2006 Slovensko využívalo z európskych zdrojov prostredníctvom fondov prostriedky na financovanie rozvojových projektov. SR bola už od samotného počiatku členstva v EÚ v pozícii tzv. čistého prijímateľa, t.j. jej príjmy z rozpočtu EÚ prevyšovali jej odvody do spoločného rozpočtu. Následne sa SR spolu s ostatnými členskými štátmi podieľala na tvorbe viacročného finančného rámca EÚ na roky 2007 až 2013, v rámci ktorého sa pozícia Slovenska ako čistého prijímateľa ešte viac zvýraznila. To isté platí aj pre súčasné obdobie 2014-2020.

Konštatuje sa, že Slovensko je ekonomickou úrovňou pod priemerom krajín EÚ aj preto, že dlhodobo zaostáva za vyspelými krajinami najmä v investíciách do vedomostnej ekonomiky. Počas hospodárskej krízy sa opatrenia na jej prekonávanie a naštartovanie hospodárskeho rastu po jej skončení neprejavili výrazným nárastom využívania eurofondov na Slovensku z konca roka 2008 do prvého štvrťroku 2010.

Vlády SR počas celého obdobia využívania eurofondov nevyužili, ako už bolo naznačené možnosť zlepšiť tento proces a schváliť koncepčný materiál, zaviesť zjednodušený a transparentný prístup k fondom EÚ. Výsledkom je aj tá skutočnosť, že záverečné hodnotenie resp. uzavretie programového obdobia 2007-2013 znamenalo nevyužitých eurofondov Slovenskom republikou 336,35 mil. EUR.

V roku 2020 sme sa opätovne uchádzali o grant na vypracovanie odbornej monografie PÄTNÁŠŤ ROKOV VÝVOJA INTEGRÁCIE SLOVENSKA DO EURÓPSKEJ ÚNIE.

Je výsledkom schváleného nášho projektu grantovou komisiou Matice Slovenskej prostredníctvom interného grantového programu z predložených projektov vedy a výskumu aj s jej finančnou podporou. Snažili sme sa v tejto recenzovanej kolektívnej monografii podať hlavne oblasti vývoja Slovenskej republiky za roky 2004-2019, teda za pätnásť rokov nášho členstva v EÚ, hlavne konkrétne prínosy spolupráce. K vypracovaniu monografie prispeli, predseda Ondrej Barič, ako vedecký redaktor so svojimi príspevkami a Peter Kijovský ako člen redakčnej rady a prekladateľ anglických textov.

15-ročné členstvo Slovenska v Únii už umožňuje kritickejšie sa pozrieť na výhody, nevýhody a riziká, ktoré vyplývajú z jej členstva v tomto nadnárodnom spoločenstve európskych štátov. A práve ľudsko-právna agenda EÚ, jej vývoj, uplatňovanie a dosah na Slovensko sú dôležité

témou. Totiž európska ľudsko-právna tematika je súčasťou problematickej politickej integrácie v dnešnej EÚ, ktorej súčasný a predpokladaný vývoj sa postupne stáva jedným z výrazných faktorov oslabovania vnútornej integrity Únie a jej členských štátov.

S prístupím Slovenska do EÚ úzko súvisí aj otázka vstupu do obranného spoločenstva NATO. Posudzované sú základné míľniky tohto vstupu, ktoré sa začali najskôr vstupom Slovenska do programu Partnerstvo za mier. Ďalej sa pokračovalo plnením hlavných kritérií a povinností pre členstvo v Aliancii, prípravou, vypracovaním, upresňovaním a vyhodnocovaním strategických dokumentov NATO–SR (ako sú ročné Individuálne programy partnerstva alebo ročné Národné programy prípravy SR na členstvo v NATO), ktoré postupne stanovovali či upresňovali ciele, konkretizovali obsah úloh a kontrolu ich plnenia v jednotlivých etapách tejto cesty. Uvádzajú sa tiež niektoré bezpečnostné hrozby a výzvy pre Európsku úniu i SR.

Rozšírenie Európskej únie v roku 2004, členom ktorej sa stala aj Slovenská republika, zväčšilo regionálne disparity medzi jednotlivými regiónmi členských štátov. V porovnaní EÚ-15 a EÚ-27 sa rozdiely v Európe zvýšili na dvojnásobok. Na vyrovnávanie týchto rozdielov investuje Európska únia značné prostriedky. Viac ako tretina rozpočtu EÚ sa využíva na zmiernenie rozdielov medzi jednotlivými regiónmi a nerovností v postavení svojich občanov. Za obdobie od vstupu Slovenskej republiky do EÚ, podľa ročných štátnych záverečných účtov, boli celkovo do rozpočtu Slovenskej republiky prijaté príjmy z EÚ vo výške 23 960, 1 tis. eur a Slovenská republika odviedla do všeobecného rozpočtu EÚ sumu vo výške 9 911, 7 tis. eur, na základe čoho čistá finančná pozícia voči EÚ dosiahla prínos 14 048, 3 tis. eur.

Fenoménom, ktorý je v dnešných debatách o európskej integrácii a o súčasnosti a budúcnosti Európskej únie buď prehliadaný alebo zámerne ignorovaný, hoci má na európske dianie zásadný vplyv, je identita ako základný tmel spoločnosti, ktorý u jej členov vytvára pocit spolupatričnosti a súdržnosti a o ktorý sa opiera aj existencia spoločenskej solidarity.

Na tieto otázky sa pokúsilo naše OZ NCEGŠ reagovať a odpovedať na prichádzajúce výzvy. Bol predložený projekt o získanie finančnej podpory z Literárneho fondu. To sa aj podarilo, výsledkom je vydaná v priebehu prvého polroka 2021 recenzovaná odborná monografia s názvom: **UTVÁRANIE A FORMOVANIE IDENTITY EURÓPSKEJ ÚNIE**. Bola vypracovaná predsedom Ondrejom Baričom, s preloženými textami do anglického jazyka vedeckým tajomníkom Petrom Kyjovským. Kniha s takýmto zameraním a obsahom sa zatiaľ na slovenskom knižnom trhu nevyskytla.

Úvodná kapitola „Národná identita a identita Európskej únie“ sa zaoberá otázkami, od národného uvedomenia k národnej identite až po rozvoj národných identít, ako základu pre utváranie identity EÚ. Tento vývojový proces v prípade Slovenska začína tým, že sa Slováci z etnického spoločenstva a kultúrneho národa sformovali v moderný, politický národ, ktorého predstavitelia boli schopní klásť politické požiadavky ohľadom národnej rovnoprávnosti, vlastnej národnej samosprávy a mobilizovať za ne široké vrstvy slovenského ľudu. Podčiarkuje sa význam Bernolákovcov. Výraznú úlohu v tomto procese však zohral práve Ľudovít Štúr, ktorý vypracoval ideu a ideológiu moderného slovenského politického národa, založenú na princípoch jazykovej a kultúrnej osobitosti Slovákov v rodine slovanských národov. Kapitola končí charakterizovaním problémov spojitosti národných identít a identity Európskej únie.

Európska únia sa snaží udržať hodnoty a ciele vo svojich politikách, ktoré vychádzajú z historických tradícií a udalostí a urobili z Európy to, čím je dnes. Na príkladoch politiky súdržnosti v EÚ a Energetickej, klimatickej a environmentálnej politiky EÚ monografia ukazuje ako sa utvára a formuje jej identita. Doplnenie týchto príkladov je kapitola o spoločnej mene euro, jej vývoji a prijatie v niektorých krajinách EÚ. Mena je jedna z foriem charakterizujúcich identitu. Napriek pretrvávajúcim diskusiám, ako jeden zo symbolov procesu zjednocovania Európy prinieslo euro, ako organický doplnok jednotného trhu nové možnosti pre bankové a finančné inštitúcie. Zhodne možno konštatovať, že rovnako aj pre obchodné a priemyselné spoločnosti.

V tejto súvislosti treba pridať ďalšiu skutočnosť k problematike vytvárania európskej identity. Okrem lojality a empatie si koncept životaschopnej identifikácie s Európskou úniou *vyžaduje aj komponent zameraný na výhody, ktorý sa prejavuje materiálne. Najhmataťnejšia pre krajiny EÚ a jej občanov je hospodárska stránka.* Dôležitým nástrojom ekonomického a sociálneho rozvoja, ktorý patrí zároveň k pilierom Európskej únie je politika súdržnosti. V súčasnosti možno povedať, že je najdôležitejšou investičnou politikou EÚ. Využívanie nástroja politiky súdržnosti, štrukturálnych fondov v SR je vykvantifikované aj s grafickým vyjadrením podľa jednotlivých programových období.

Energetika má v hospodárstve každej členskej krajiny EÚ nenahraditeľné miesto, keďže od jej fungovania závisia skoro všetky súčasti ekonomiky štátu. Navyše je napojená na významnú infraštruktúru, ktorá predstavuje veľkú investíciu pre štát, resp. súkromné energetické spoločnosti. Patrí tiež k najväčším znečisťovateľom, a preto zasahuje aj do oblasti ochrany životného prostredia a tým aj zmeny klímy. Tieto otázky sú v súčasnosti obsahom činnosti Energetickej únie EÚ. SR sa plne podieľa na projektoch a opatreniach EÚ v tejto oblasti vo svojich programoch.

Dosahované prínosy u oboch uvádzaných príkladoch zreteľne identifikujú občanov Slovenska s pôsobením Európskej únie, ktorej hlavným cieľom je Európa s výrazným hospodárskym rastom, konkurencieschopnou ekonomikou a zlepšujúcou sa kvalitou životného prostredia.

Vypracovalo: Predsedníctvo OZ NCGEŠ.

Schválila : Členská schôdza OZ NCGEŠ.

Bratislava, 24. augusta 2021.